

Danske forekomster af Hærfugl *Upupa epops* 1968-1975, Biæder *Merops apiaster* og Ellekrage *Coracias garrulus* 1970-1975

ERIK VIKKELSØ RASMUSSEN

(With an English summary: Occurrences of Hoopoes *Upupa epops* 1968-1975, Bee-eaters *Merops apiaster*, and Rollers *Coracias garrulus* 1970-1975, in Denmark)

Meddelelse nr. 4 fra Feltornithologens rapportgrupper

INDLEDNING

Det er velkendt, at Hærfuglen og Ellekragen yngede i Danmark i ældre tid. I første halvdel af 1800-tallet aftog begge arter betydeligt samtidig med klimaets stigende maritimisering. Omkring 1860-70 var begge arter så godt som forsvundet fra Danmark som ynglefugle, og de optrådte i de kommende årtier yderst sparsomt og sporadisk (Jespersen 1939, Løppenthin 1967). Bortset fra en yngleforekomst i Vestjylland i 1970 (Hedegaard-Christensen 1970) har Hærfuglen ikke ynglet i Danmark siden 1876 og Ellekragen ikke siden 1868 (Salomonsen 1963).

Biæderen yngede på Bornholm i 1948 (Larsen 1949) og i Thy i 1961 og -62 (Dybbro 1976) samt i 1968 i Østjylland (Brock-Christensen (1968)). I tidligere tid har Biæderen optrådt som en meget sjælden sommergæst.

ARTERNES UDBREDELSE I EUROPA

Hærfuglen yngler i næsten hele Europa bortset fra Skandinavien og Storbritannien. Biæderen er udbredt i Spanien, Sydfrankrig, Italien samt hele Balkan mod nord til Tjekkoslaviet og Ungarn. Ellekragen er den mest østlige af de tre arter. Mod vest når den til og med Polen, Ungarn og Italien. Den er mere sparsomt forekommende i Østrig, Sydfrankrig og Spanien. Endvidere yngede Ellekragen i en årrække på Fårön ved Gotland, men er nu forsvundet (Högström 1971).

MATERIALET

For alle tre arters vedkommende gælder det, at oplysningerne hovedsageligt er hentet i

Feltornithologens dupliserede lokal- og fuglestationsrapporter, som startede i 1971. Både Dansk Orn. Foren. Tidsskr. og Feltornithologen er gennemgået for observationer, fra sidstnævnte i høj grad under de løbende rubrikker »Årsrapporten«, »Siden Sidst« og »Fra Felten«. Endvidere er andre mere lokale tidsskrifter gennemgået for iagttagelser. En opfordring i »Meddelelser fra Dansk Ornithologisk Forening« gav kun få svar. Kun observationer, efter at de tre arter er udgået af Sjældenhedsudvalgets liste, er medtaget. Hærfuglen udgik i 1968 og Biæderen og Ellekragen i 1970. I materialet er der ikke taget hensyn til dobbeltreportering og gengangere, bortset fra de tilfælde, hvor et individ er set på samme lokalitet flere dage i træk. I disse enkelte tilfælde er kun én fugl medregnet til sammenstillingerne. Iøvrigt er der kun udfærdiget en tabel for Hærfugl i 5 dages perioder (Fig. 4). Der er kun ret få fund af Biæder og Ellekrage, så jeg har fundet det unødvendigt med en lignende for disse to arter.

Per Schiermacher Hansen må modtage min bedste tak for gennemlæsning og kritik af manuskriptet. Endvidere tak til lokalredaktørerne for det store arbejde, der er udført ved indsamling og opstilling af iagttagelserne i årenes løb.

HÆRFUGLENS FOREKOMST I DANMARK

På Fig. 1, der viser de lokaliteter, hvorpå Hærfugle konstateredes i perioden 1968-75, fremgår det ret tydeligt, at der er en østlig hovedvægt og mest fremtrædende i de sydlige områder. Ved gennemgangen af materialet er det iøjnefaldende, at hovedparten af observationerne stammer fra Bornholm og den øst-

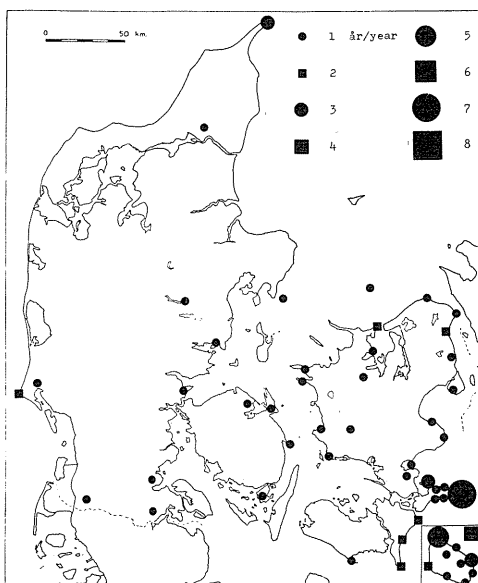

Fig. 1. Lokalteter for iagttagne Hærfugle *Upupa epops* i årene 1968-1975 excl. ynglelokaliteten 1970. Places from where Hoopoes were reported during 1968-1975 excl. the breeding record 1970.

lige del af Storstrøms Amt, hvor den må betragtes som en årlig, omend fåtallig gæst begge steder, som de eneste steder i landet. Der er næppe andre lokaliteter eller områder her til lands, hvor den kan træffes hvert år. Som eksempel kan nævnes, at den er iagttaget 5 år på Hammeren og 7 år i Jydelejet på Møn ud af de her omtalte 8 år. Jo længere nordvest på man kommer, desto færre observationer foreligger der. På kun to lokaliteter i Jylland er denne art set mere end ét år, og det drejer sig om Skagen og Blåvand med henholdsvis 3 og 2 år i den 8-årige periode. Dette kommer dog ikke som nogen stor overraskelse, idet begge lokaliteter er betydelige træksteder.

Af Fig. 4, hvor samtlige fund af Hærfugle er fordelt i 5 dages perioder, fremgår det helt klart, at størstedelen af fuglene er set primo maj. Dog er der set relativt mange fugle gennem hele forårssæsonen, også uden for den normale kulminationsperiode. Endvidere er det påfaldende, at der er en svag tendens til en tidligere, noget mindre markant kulmination medio april. Sidstnævnte periode falder som regel i forbindelse med højtryksvejr og sydøstlige vinde, hvorimod primo maj fuglene også dukker op under andre vejrforhold, hvilket givetvis skyldes, at forårstrækket er kraftigst i denne periode i Nordeuropa.

Som ventet er antallet af observerede Hærfugle i efterårsmånederne ret beskedent, og der er tilsyneladende intet sted i landet, hvor man kan træffe den om efteråret hvert år. Forekomsterne ser ikke ud til at have noget specielt mønster, men viser nærmest en tilfældig karakter.

Her vil det være på sin plads kort at omtale de tidlige og sene fugle, der er indrapporteret. De tidligste (marts) og seneste (november-december) nævnes alle her.

Marts-fund:

1974 31/3 2 ex. Gedser, LFM,
1974 29-31/3 1 ex. Liselund; LFM,
1975 26-27/3 1 ex. Svaneke, B.

November-december-fund:

1971 ult./11 1 ex. Hyllekrog, LFM,
1973 —/12 2 ex. Rønne, B,
1975 24-25/11 1 ex. Ulvshale, LFM.
LFM = Lolland, Falster og Møn. B = Bornholm.

Det totale antal iagttagne Hærfugle i 1968-75 beløber sig til ialt 117 (se Tabel 1), heraf kun 15 efterårsobservationer.

Ved nærmere granskning af Tabel 1 kan det måske undre, at der i årene 1968-70 ikke

Tabel 1. Totaltal for Hærfugl *Upupa epops*, Biæder *Merops apiaster* og Ellekrage *Coracias garrulus* i Danmark pr. år. Yngleforekomsterne er udeladt.

Total records for Hoopoe, Bee-eater and Roller — breeding records are excluded.

art	år	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	Totale antal rekorder :
Hærfugl		3	10	8	16	18	16	31	15	= 117
Biæder		∕	∕	2	3	0	11	3	1	= 20
Ellekrage		∕	∕	1	4	6	5	2	1	= 19

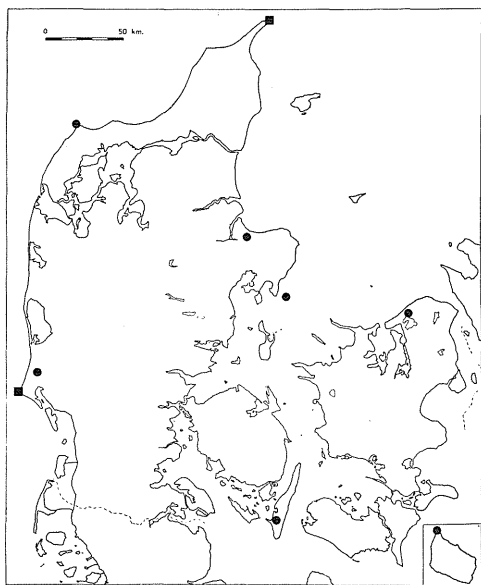

Fig. 2. Lokalteter for iagttagne Blædere *Merops apiaster* i årene 1970-1975 excl. ynglelokaliteten 1973.

Places from where Bee-eaters were reported during 1970-1975 excl. the breeding record 1973.

er set så mange Hærfugle som i den sidste halvdel af perioden. Dette afspejler dog næppe virkeligheden, og det skal nok ses i forbindelse med, at der i dag er en bedre udbygget rapportvirksomhed, end det var tilfældet for små 10 år siden.

BLÆDEREN OG ELLEKRAGENS FOREKOMST I DANMARK

Blæderens og Ellekragens optræden er absolut mere sporadisk end Hærfuglens. Fig. 2 og Fig. 3 viser iagttagelsesstederne for de to arter, og her fremgår det, at iagttagelserne er pænt fordelt over det ganske land (se også Tabel 2). Der er ikke den samme markante sydøstlige hovedvægt, der i så høj grad gør sig gældende hos Hærfuglen. Tilsyneladende er det helt tilfældigt, hvor Blæderen og Ellekragen dukker op. Dog bør det understreges, at Blæderen er set ved Skagen og Blåvand 2 år ud af de her omtalte 6 år. På de øvrige iagttagelses-steder er begge arter kun påvist ved en enkelt lejlighed.

Ialt 20 Blædere og 19 Ellekrager er indrapporteret i 1970-75 (Tabel 1). Den tidligste Blæder er set 1970 25/4 St. Sjørup, Østjylland, og den seneste 1973 21/8 Hanstholm. For El-

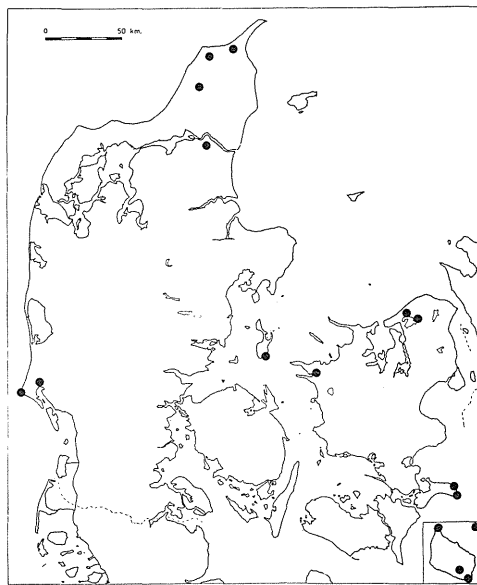

Fig. 3. Lokalteter for iagttagne Ellekrager *Coracias garrulus* i årene 1970-1975.

Places from where Rollers were reported during 1970-1975.

Tabel 2. Antal fugle fordelt på landsdele. Occurrences of Hoopoes, Bee-eaters and Rollers in geographical regions of Denmark.

	Upupa epops	Merops apiaster	Coracias garrulus
Nordjylland	4	10	5
Vestjylland	6	4	3
Østjylland	3	3	1
Sønderjylland	3	0	0
Fyn	6	1	0
Sjælland	20	1	3
Lolland/Falster og Møn	34	0	2
Bornholm	41	1	5
Total	117	20	19

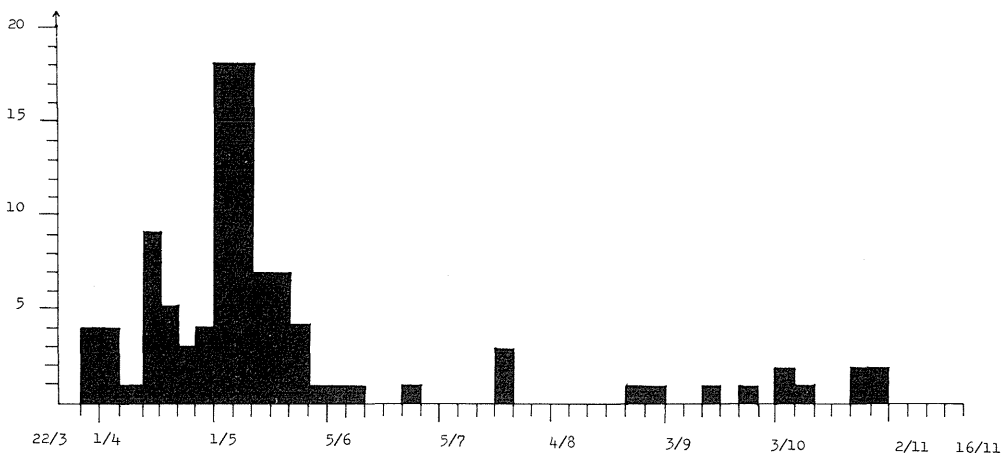

Fig. 4. Samtlige Hærfugle *Upupa epops* iagttaget i Danmark i 1968-1975 fordelt i 5 dages perioder. Total: 117 heraf 10 udaterede observationer (april 3, maj 5, juni 2). Ynglefundet 1970 er ikke medregnet. *Totals for Hoopoe from the whole country in 5-days periods. The breeding record in 1970 is excluded.*

lekragen gælder det, at den tidligste er noteret 1970 10/5 Arresø og seneste 1971 1/8 Hammeren. Næsten alle sete Ellekrager er observeret fra slutningen af maj og hele juni. Salomonsen (1963) angiver, at Ellekragen ses i maj/juni med størstedelen i maj. I materialet fra 1970-75 er halvdelen af det totale antal fugle fra juni måned.

YNGLEFOREKOMSTER OG OVERSOMRING

I den 8-årige periode har, som også nævnt under indledningen, både Hærfugl og Biæder ynglet i Danmark.

Hærfuglen yngede i 1970 på en for mig ukendt lokalitet et sted i Vestjylland. Den 16. juli opdagedes reden i et gammelt spættebo, i en stor og forsømt have i et område med tørre græsarealer. Endvidere blev der observeret endnu en Hærfugl ikke langt fra omtalte ynglelokalitet. Denne tredje skulle have oversomret, samt muligvis flere i det vestlige Limfjordsområde (Hedegaard-Christensen 1970).

Biæderen yngede i 1973 i Nordjylland, hvor det også lykkedes yngleparret at få ungerne på vingerne (Dybbro 1976). Øvrige oplysninger om dette fund er, mig bekendt, ikke publiceret noget sted.

Foruden disse yngleforekomster er alle tre arter konstateret i den egentlige yngleperiode juni-juli, med overvægt af Hærfugle. Iagttagelserne af Hærfugl i dette tidsrum er dog alligevel få.

Følgende oplysninger om Hærfugl foreligger: Den 2/6 1970 blev en fugl set ved Mandemarke bakker på Møn og den 19/7 samme år fandtes et dødt eksemplar nær Børkop, Vestjylland. I en periode 27/5-13/6 1971 blev et eksemplar iagttaget ved Frøslev, samt flere gange omkring Bommerlund, begge Sønderjylland. I sommeren 1973 blev den set ved flere lejligheder rundt om i landet. I juni-juli holdt 2 ex. til i Bordrup Plantage nær Blåvand, og hvorvidt det har drejet sig om et eventuelt ynglepar, kan man kun gisne. Samtidig er arten konstateret 22/6 Sindholt pr. Ajstrup, Nordjylland, samt en sandsynlig der er hørt 17/7 ved Hundsemyr, Bornholm. Hertil kommer 1 ex., som blev set 15/7 ved Blåvand, men det er dog ikke utænkeligt, at det drejer sig om en af Bordrup-fuglene, der har været på fouragering.

Biæderen er også set enkelte gange i yngletiden, men dens træktid ligger lidt senere end hos foregående, så det er rimeligt at antage, at der i ikke ringe grad er tale om fugle på forlænget forårstræk, muligvis i alle tilfælde. Af lidt senere fugle er der følgende meddelelser: I 1970 er 1 ex. set i juni på Langeland, og i 1971 er en indrapporteret fra Fiilsø 20/6. Ved Blåvand blev den konstateret ved flere tilfælde i 1973 i tidsrummet 19-26/6 samt 15/7. Desuden to observationer: 1973 18/6 4 ex. Skagen og 1974 5/6 2 ex. Hjelm, Østjylland; uden tvivl også fugle på forlænget forårstræk.

Enkelte Ellekrager er set, og de samme for-

hold gælder også for denne art som for Biæderen, hvad angår træktiden. Mest bemærkelsesværdig er dog observationen af to fugle — måske et par — der trak mod Nord ved Blåvand 19/6 1973. Der foreligger imidlertid ikke andre fund fra Jylland dette år. Endvidere bør nævnes, at 1 ex. blev set 23/6 1972 ved Tuen, Nordjylland. Fra juli måned foreligger kun én observation, og denne er fra 15-18/7 1973 Karensby på Møn.

KONKLUSION

Hærfugl, Biæder og Ellekrages forekomst i Danmark må siges ikke at have ændret sig væsentligt i de sidste hundrede år. En eventuel genetablering af en mindre ynglebestand af Hærfugl er ikke sandsynlig. Løppenthin (1967) nævner dog, at genindvinding ligger ved grænsen for det mulige, men næppe helt udenfor. Endnu mindre sandsynligt er det, at Biæderen og Ellekragen vil optræde som faste ynglefugle. Biæderen forekommer som ynglefugl langt syd for Danmark, og eventuelle ynglefund må da anses for at være af tilfældig karakter. Det samme gør sig gældende for Ellekragen. Så længe bestanden i østersøegnene er svag, er en forskydning til Danmark næppe tænkelig (Løppenthin 1967). Somrene 1975 og 1976, som begge var præget af tørke og varme, viste vel nok noget i retning af en klimabegünstigelse for Ellekragen. Alligevel blev der kun meldt om få individer begge år.

Hovedparten af alle her omtalte fund af Hærfugl, Biæder og Ellekrage har sandsynligvis drejet sig om eksemplarer på forlænget træk. I store træk ligner Hærfuglens optræden her i landet sammes forekomst i Storbritannien. Hovedparten af de engelske fugle er set i de sydligste egne langs med Kanalen (Sharrock 1974), hvilket kan skyldes et massivt, men ikke særlig vedvarende forlænget træk (Rabøl 1975). Imidlertid er det påfaldende, ved nærmere studie af Fig. 1, at forbausende få Hærfugle er iagttaget i Sønderjylland og Sydfynske Øhav, Langeland og måske også Lolland mm. Nogen nærliggende forklaring på dette er det ikke muligt at fremkomme med, medmindre forholdene i Storbritannien, som f.eks. viser et træk i forårets N-lige normaltrækretning, ikke gør sig gældende for Danmarks vedkommende. Måske kan man her forestille sig, at de engelske fugle stammer fra især Frankrig, som ligger stik

syd for Storbritannien, hvorimod de danske fugle måske tilhører den polske bestand, som ligger sydøst for Danmark. Det har i den forbindelse ikke været muligt at fremskaffe nogle oplysninger om Hærfuglens forekomst i DDR, Vesttyskland og især Slesvig-Holstein.

Det normale antal iagttagelser af Hærfugl pr. år ligger vel på omkring 12-13 forårsfugle og 2 efterårsfugle i gennemsnit excl. sommerfund. For Biæderen og Ellekragen er det ikke muligt at fastsætte en normal-model, idet så få eksemplarer er meldt, men rimeligvis 2-3 pr. år for hver arts vedkommende.

ENGLISH SUMMARY

Occurrences of Hoopoes *Upupa epops* 1968-1975, Bee-eaters *Merops apiaster*, and Rollers *Coracias garrulus* 1970-1975, in Denmark

About 150 years ago Hoopoe and Roller bred in large parts of Denmark. Last known breeding year was 1876 for Hoopoe and 1868 for Roller (Salomonsen 1963). The Bee-eater has always been a rare summer visitor, but it has bred in 1948 on Bornholm, in 1961-62 in North Jutland and in 1968 in East Jutland.

A total of 117 Hoopoes, 20 Bee-eaters and 19 Rollers were recorded in Denmark during 1968 (1970) — 1975 (Table 1). Over a period of 8 years Hoopoes occurred in spring mainly in the south-eastern part of Denmark, particularly on Bornholm, Møn and Falster (Fig. 1, Table 2). Their peak period was in early May (Fig. 4). Bee-eaters and Rollers were recorded mainly from the end of May and during whole June, in all parts of the country. During the above 8 years there was one breeding record of Hoopoe in 1970 in West Jutland, whereas there was a total of two pairs of Bee-eaters, in 1968 in East Jutland and in 1973 in North Jutland.

During the breeding season a few individuals of all three species were reported in many parts of the country. As a matter of fact, the occurrence of Hoopoe, Bee-eater and Roller in Denmark apparently has not changed essentially in the last hundred years.

LITTERATUR

- Brock-Christensen, M. og O. Reng, 1968: Biæderen *Merops apiaster* ynglende i Østjylland i 1966 — Dansk orn. Foren. Tidsskr. 62, 142-143.
 Dybbro, T., 1976: De danske ynglefugles udbredelse — København.
 Dyck, J., J. Ramsøe Jacobsen, E. Kramshøj og J. Rabøl, 1970: Rapport fra Sjældenhedsudvalget med oversigt over godkendte forekomster 1965-1969 — Dansk orn. Foren. Tidsskr. 64, 126-151.
 Hedegaard-Christensen, J., 1970: Ynglende Hær-

- fugl *Upupa epops* — Dansk orn. Foren. Tidsskr. 64, 270-271.
- Högström, S., 1971: Gotland 1970 — Vår Fågelvärld 30, 210-212.
- Högström, S., 1973: Härfågel *Upupa epops* häckande på Gotland 1971 — Vår Fågelvärld 32, 40-42.
- Jacobsen, J. Ramsøe, B. Pors Nielsen og J. Rabøl, 1971: Rapport fra Sjældenhedsudvalget for 1970 — Dansk orn. Foren. Tidsskr. 65, 133-139.
- Jespersen, P., 1939: Hærfugl *Upupa epops*, Ellekrage *Coracias garrulus* og Biæder *Merops apiaster* i Danmark — Dansk orn. Foren. Tidsskr. 33, 160-161.
- Larsen, A., 1949: Ynglende Biæder *Merops apiaster* i Danmark — Dansk orn. Foren. Tidsskr. 43, 129-149.
- Løppenthin, B., 1967: Danske ynglefugle i fortid og nutid — Odense.
- Noréhn, N., 1956: Härfågel *Upupa epops* med ungar på Gotland 1954 — Fauna och Flora 51, 22-32.
- Rabøl, J., 1975: Sjældenheder — Feltornithologen 17, 100-109.
- Salomonsen, F., 1963: Oversigt over Danmarks Fugle — København.
- Salomonsen, F., 1972: Fugletrækket og dets gåder — København.
- Sharrock, J. T. R., 1974: Scarce migrant birds in Great Britain and Ireland. — Berkhamsted.

Manuskriptet modtaget 15. oktober 1976.

Forfatterens adresse:
Stadionvej 27 st. tv.
2600 Glostrup.